

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р Ростислава Георгиева Годорова-Енчева
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”

относно дисертационен труд на тема
**„Митарствата на душата“ в българската църковна живопис – XVIII-XIX в.
(Херменевтика и иконография)”**

за присъждането на образователната и научна степен „доктор”
по област на висше образование 2. Хуманитарни науки,
професионално направление 2.4. Религия и теология
(Християнско изкуство)

на **Любомир Жанинов Трайков**

Дисертационният труд на кандидата обхваща 249 страници текст, структуриран в заглавна страница, съдържание, предговор, уводна част, изложение в три глави и заключителна част, списък със съкращения, справка за приноси, библиография и приложения.

По същество изследването е представено върху 208 стандартни компютърни страници със стандартна големина и разредка на шрифта (с. 9–216), което осигурява достатъчна за една дисертация изчерпателност. В предговора (с. 4-8) дисертантът мотивира избора на тематиката, обяснява нейната вродена амбивалентност и изяснява процеса на формулиране на конкретния предмет на изследването. Както авторът Любомир Трайков, така и неговият научен ръководител доц. д-р Иван Рашков, трябва да бъдат поздравени за смелостта при избора на темата и за усета към нейната актуалност.

Уводът (с. 9-22) разгръща в 14 страници защита на актуалността на темата и състоянието на научните изследвания по нея до момента, поставя обекта, предмета, хронологическите рамки, географския обхват и структурата на изследването, извежда целта и задачите му, както и използваните методологически похвати. Тези основни параметри са представени прегледно и последователно, като ясно очертават една предварителна представа за характера, насочеността и приносния потенциал на дисертацията.

Първата глава на изложението представя върху 29 страници (с. 23-51) въведение в проблематиката, като засяга накратко християнската представа за „съдбата“ на човешката душа след смъртта (трите основни концепции за Частния съд, влиянието на католическия догмат за Чистилището), излага основните хипотези за произхода на идеята за „митарстването“ ѝ и техните дълбоки дуалистично-гностически корени, проследява постепенната дифузия на тези представи като теологумен в християнската литература. С. 51 представя в обобщен вид православната гледна точка относно изложените до тук идеи.

Втората глава на дисертацията е с обем от 28 страници (с. 52-79) и е посветена на литературните корени на иконографията на „митарствата“ на душата. Разгледани са житието на св. Василий Нови (IX-X в.) в качеството му на основен източник, както и свързаният с него разказ за „Митарствата на преп. Теодора“. Представен е в табличен вид сравнителен анализ на броя и реда на митарствата според четирите редакции на житието на св. Василий Нови (Табл. 1, с. 68-69) и е разгледана нарастващата

популярност на разказа за Теодорините „митарства“ до XIX в. С. 78-79 съдържат обобщение на оформянето на литературните корени на възрожденската композиционна схема на иконографския цикъл „Митарствата на душата“.

Третата глава на изследването разглежда върху 31 страници (с. 80-110) появата, развитието и типологията на стенописния цикъл за „митарствата“ на душата в българската църковна живопис през XVIII-XIX в., започвайки от Христо Димитров и Самоковската иконописна школа. Проследява се и развитието на изобразяването на „митарствата“ като елемент от композицията на Страшния съд, както и употребата им като самостоятелен цикъл преди този период. Описват се основните композиционни характеристики на цикъла в българската църковна живопис от кр. на XVIII до кр. на XIX в. и се посочва ролята на един руски илюстриран синодик от XVII в. като основен прототип на възрожденската композиция. С. 109-110 съдържат обобщение на установяването и употребата на стенописния цикъл за митарствата на душата в българската църковна живопис през разглеждания период.

Четвъртата глава на изследването представя във внушителния обем от 102 страници (с. 111-212) употребата на стенописния цикъл в творчеството на самоковските, банските и други български зографи. Тази глава е структурирана като корпус на паметниците – изброяват се храмовете, в които са запазени образци, дело на съответните майстори и се дават подробности за всеки отделен образец. Самоковската школа е представена чрез 15 паметника, Банската – чрез 1 паметник, другите български зографи – чрез 4 паметника. В края на тази глава липсва обобщение на резултатите, както това е направено при предходните три глави на изследването.

Заклучението съдържа в 4 страници (с. 213-216) основните изводи на дисертацията и е последвано от справка за приносите на научното изследване (с. 217). Дисертантът извежда като най-важни четири приносни момента: проследяването на произхода на основните извори за формиране на иконографията на „Митарствата на душата“ и тяхното богословско тълкуване; анализа на различните богословски и иконографски влияния и извори, използвани от българските възрожденски зографи; очертаването на рамката, в която протичат иконографските процеси на сюжета „Митарствата на душата“ през Възраждането; съставянето на корпус от възрожденски композиции с „Митарствата на душата“ по художествени школи и зографски фамилии.

Специално внимание заслужава приложението към дисертацията (с. 234-249), което съдържа 42 образца на разглеждания иконографски цикъл, които онагледяват проведеното научно изследване и създадения корпус на паметниците в него.

В един дисертационен труд винаги могат да бъдат намерени и отбелязани несъвършенства от различен характер и величина. Могат да бъдат направени повече или по-малко забележки и препоръки – това е част от самия процес на израстване на бъдещия доктор и изследовател. В конкретния случай, обаче, считам, че всички забележки, които могат да бъдат отправени, са твърде дребни и по един или друг начин намират отговор при цялостния прочит на труда. Приятно впечатление прави стегнатият, логичен, ясен и грамотен стил на изложение. Сигурна съм, че допълнителната работа по темата, която докторантът би положил, в случай че реши да обогати създадения от него корпус на паметниците, за да го публикува, ще го принуди да усъвършенства структурата, да обогати разглежданите образци и зографи, разширявайки териториалния обхват, да добави илюстративен материал, да увеличи обема на изводната част. Бих насърчила автора да стори това, както и да увеличи публикационната си активност, защото така би дал своя безспорен принос в развитието на историята на българското възрожденско изкуство. Искам да отбележа също, че авторефератът към дисертацията (21 с.) отговаря на формалните изисквания за структура и съдържание, а дисертантът има необходимия минимум научни публикации.

В заключението на моето становище бих искала да кажа, че считам представения дисертационен труд за актуален, съгласявам се с изведените научни приноси на изследването и гласувам с убедено „да” за присъждането на образователната и научна степен „доктор” на кандидата Любомир Жанинов Трайков.

26 август 2018 г.

Доц. д-р Ростислава Тодорова-Енчева